

Imam Sadiq Research Institute
for Islamic Sciences

Research Institute Social Studies

P. ISSN: 2345-5705 & E. ISSN: 2717-3720

Website: <http://gotfeman.hri.ac.ir>

Volume: 1; Number: 2

Designing a pattern of spiritual protection for the families of the Guardsmen based on the Supreme Leader's intellectual system

Amin Rahmati*

Doi: <https://doi.org/10.22034/rcdir.2025.498024.1035>

Received: 2025/01/05 - Accepted: 2025/03/02

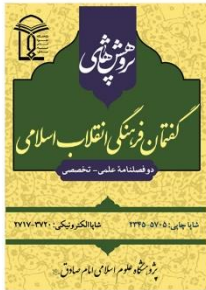
Type of Article: Promotional

(184-210)

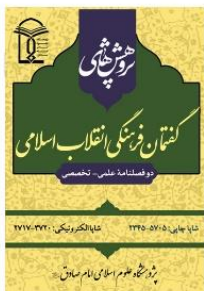
Abstract

The spiritual preservation of the families of Pasdaran (Islamic Revolutionary Guard Corps) plays a pivotal role in strengthening the social and cultural foundations of society. This study aimed to design a model and measurement tool for assessing the spiritual preservation of the families of Pasdaran based on the Supreme Leader's ideological framework. Utilizing a qualitative research method and thematic analysis, data were first collected from the Supreme Leader's statements and expert interviews. Based on this data, a conceptual model of spiritual preservation was developed, and a measurement tool was devised. Using the method of qualitative research and thematic analysis, first, data was collected from the content of the Supreme Leader's statements. Then, based on the data analysis, 430 basic themes and 83 organizing themes were deduced from the content of the selected propositions, and a conceptual model of spiritual protection was designed. The findings revealed that the key components of spiritual preservation include religious foundations, ethics-centeredness, strengthening family relationships, and addressing cultural challenges. The proposed model outlines a process of identifying contextual factors, barriers, strategies, and outcomes of spiritual preservation. Additionally, the designed measurement tool demonstrated high validity and reliability.

Keywords: Spiritual Preservation; Pasdaran Families; Supreme Leader's Ideological Framework; Measurement Tool; Model

*. Researcher at Imam Sadiq (AS)
Research Institute,
rahmaty2000@gmail.com.

الگوی مفهومی صیانت معنوی خانواده‌های نظامی؛ رویکردی براساس منظومه فکری مقام معظم رهبری

امین رحمتی*

Doi: <https://doi.org/10.22034/rcdir.2025.498024.1035>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۰/۱۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۱۲

نوع مقاله: ترویجی

(۱۸۴-۲۱۰)

چکیده

توسعه الگوی مفهومی صیانت معنوی خانواده‌های نظامی، به مثابه عنصری مهم در تقویت بنیان‌های فرهنگی و اجتماعی، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. این پژوهش درصدد است با روش پژوهش کیفی از نوع تحلیل مضمون، ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های صیانت معنوی خانواده‌های پاسداران را براساس منظومه فکری مقام معظم رهبری مورد مطالعه و بررسی قرار دهد و راهکارهای ارتقای معنویت خانواده را استخراج کند. بنابراین، پرسش پژوهش حاضر این است که چگونه الگوی مفهومی صیانت معنوی خانواده‌های پاسداران براساس منظومه فکری مقام معظم رهبری تبیین می‌شود؟ برای تحقق این هدف، ابتدا داده‌های مرتبط از محتوای بیانات مقام معظم رهبری گردآوری و سپس براساس تحلیل داده‌ها، ۴۳۰ مضمون پایه و ۸۳ مضمون سازمان‌دهنده از محتوای گزاره‌های منتخب استنباط شد و مدل مفهومی صیانت معنوی طراحی گردید. یافته‌های پژوهش حکایت از آن دارد که مؤلفه‌های کلیدی صیانت معنوی، شامل مبانی اعتقادی، اخلاق محوری، تقویت ارتباطات خانوادگی و مقابله با چالش‌های فرهنگی است. یافته‌های دیگر تحقیق، بیان‌کننده آن است که ابعاد صیانت معنوی در ۹ محور دسته‌بندی می‌شود که مهم‌ترین آنان عبارت‌اند از: ارتباط با خدا، ارتباط با خانواده، ارتباط با خود و ارتباط با دیگران. همچنین به راهکارهای صیانت معنوی نیز اشاره شده است.

واژگان کلیدی: الگو، صیانت معنوی، خانواده پاسداران، منظومه فکری، مقام معظم رهبری.

* پژوهشگر پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق
rahmaty2000@gmail.com

مقدمه

خانواده، نخستین کانون تربیتی و اجتماعی، نقشی بنیادین در رشد و هویت‌یابی افراد و پیشرفت جامعه ایفا می‌کند. استحکام این نهاد مقدس، تضمین‌کننده سلامت روانی و معنوی اعضای آن و چشم‌اندازی روشن برای توسعه فرهنگی و اجتماعی جامعه محسوب می‌شود. خانواده‌های پاسداران، به مثابه یکی از گروه‌های اجتماعی ویژه، نه تنها نیازمند ارتقای سلامت روانی، فکری و معنوی اعضای خود هستند، بلکه به دلیل مأموریت‌های حساس پاسداران، در معرض تهدیدات فرهنگی و اجتماعی خاصی قرار دارند که ضرورت حمایت و صیانت ویژه از آن‌ها را برجسته می‌کند (موسوی خمینی، ۱۳۸۹: ۲۶۱). اسلام سعادت و شقاوت جامعه را در گرو سلامت و انحراف خانواده می‌داند و رشد جامعه را ریشه‌دار در دانایی، بصیرت و معنویت اعضای خانواده می‌شمارد. از این رو، فساد جامعه با فساد خانواده گره خورده و خانواده سالم می‌تواند زیرساخت‌های سلامت، رشد، تعالی و آرامش، و انتقال ارزش‌های اسلامی به جامعه را ایجاد کند (فجری و فجری، ۱۳۹۶: ۶۲). مقام معظم رهبری نیز به اهمیت خانواده و رعایت احکام اسلامی در تشکیل و حفظ آن تأکید داشته و آن را ضامن استواری و تعالی خانواده معرفی کرده‌اند (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۰/۱۰/۱۴). با وجود این، خانواده‌های پاسداران به منزله نهادهای تربیتی و اجتماعی حساس، به دلیل نوع مأموریت‌ها و شرایط شغلی خاص اعضای خود، در معرض تهدیدهای چندبعدی فرهنگی، اجتماعی و روانی قرار دارند. آن‌ها باید در برابر جنگ نرم و تهاجمات فرهنگی مصون بمانند و در عین حال، انسجام درونی خانواده را حفظ کنند.

تغییرات سریع در سبک زندگی، گسترش فناوری و فضای مجازی، و تضعیف هنجارهای اخلاقی در سطح جهانی، محیطی پرچالش را برای این خانواده‌ها ایجاد کرده است که ضرورت ارتقای صیانت معنوی آنان را دوچندان می‌کند (طباطبایی، ۱۳۹۵: ۱۲۸). علی‌رغم تأکید مقام معظم رهبری بر اهمیت معنویت و اخلاق در خانواده، تحقیقات نشان می‌دهد که ابزارها و الگوهای مدون و علمی برای سنجش و تقویت صیانت معنوی این خانواده‌ها به صورت هدفمند و جامع تدوین نشده است. این خلأ پژوهشی می‌تواند مانعی

برای تدوین سیاست‌ها و برنامه‌های حمایتی باشد و آسیب‌های ناشی از آن نه تنها در نهاد خانواده، بلکه در ساختار اجتماعی و فرهنگی جامعه اسلامی نمایان شود (فجری و فجری، ۱۳۹۶: ۴۷). از این رو، خانواده‌های پاسداران نیازمند راهکارهای علمی و عملی برای حفظ سلامت معنوی، اخلاقی و روانی خود هستند. هدف این پژوهش ارائه الگویی جامع و راهکارهای دقیق برای تقویت صیانت معنوی خانواده‌های پاسداران با تکیه بر اصول و ارزش‌های مطرح شده در دیدگاه‌های مقام معظم رهبری است. این الگو، یک چارچوب کاربردی است که به حفظ و ارتقای سلامت روانی، اخلاقی و معنوی این خانواده‌ها کمک خواهد کرد. از این رو، بررسی مؤلفه‌های مؤثر در صیانت معنوی خانواده‌های پاسداران و شناسایی چگونگی بهبود سلامت روانی آن‌ها از طریق الگوی مفهومی مشخص، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. همچنین تدوین مؤلفه‌های شناسایی شده جهت ارائه راهکارهای ارتقای صیانت معنوی و بررسی راهبردهایی که منظومه فکری مقام معظم رهبری برای تقویت معنویت در خانواده‌ها ارائه می‌دهد، بخش‌های کلیدی این پژوهش خواهد بود.

ضرورت طراحی الگوهای علمی برای صیانت معنوی خانواده‌های پاسداران، از دو جنبه اساسی قابل بررسی است: تهدیدات بیرونی و اهمیت معنویت در حفظ هویت خانواده‌ها. در دنیای امروز، خانواده‌ها، به ویژه خانواده‌های پاسداران، با تهدیدات فرهنگی و اجتماعی مانند تهاجم فرهنگی و تضعیف ارزش‌های اخلاقی مواجه‌اند. این تهدیدات می‌توانند بنیان خانواده را تضعیف کنند و از آنجایی که خانواده‌های پاسداران نقش حیاتی در حفظ امنیت و ارزش‌های اسلامی دارند، تقویت معنویت این خانواده‌ها ضروری است. مقام معظم رهبری نیز بر اهمیت صیانت از خانواده تأکید کرده و آن را عاملی برای پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی می‌داند. خانواده‌های پاسداران به دلیل مأموریت‌های خاص با چالش‌های خاصی مواجه‌اند که نیازمند تدوین الگوهایی برای حفظ سلامت روانی و معنوی آن‌هاست. بهره‌گیری از منظومه فکری مقام معظم رهبری می‌تواند چارچوبی مناسب برای طراحی این الگوها فراهم کند و خانواده‌های پاسداران را به الگویی برای سایر خانواده‌ها تبدیل کند.

در هر پژوهش، هر مفهوم، حامل معنایی خاص است که به پژوهشگر این امکان را

می‌دهد تا به راحتی داده‌ها را جمع‌آوری کرده و تحلیل‌های لازم را انجام دهد. با توجه به وجود اختلاف برداشت در بین کارشناسان از مفاهیم پژوهش، تعریف عملیاتی آن‌ها همچون یک نیاز ضروری مطرح می‌شود. بنابراین، در ادامه به تعاریف عملیاتی واژگان کلیدی اشاره خواهد شد.

«الگوی مفهومی» در این پژوهش، به مثابه تجسمی دقیق و نظام‌مند از ساختار کلی صیانت خانواده‌های سپاه پاسداران تعریف می‌شود. این الگو، مراحل عملیاتی لازم برای حفظ و نگهداری صیانت در ابعاد معنوی خانواده‌ها را به صورت شفاف و کاربردی ارائه می‌دهد. طراحی آن براساس یک رویکرد جامع و مبتنی بر منابع اسلامی و بیانات مقام رهبری انجام شده است.

به طور کلی، «صیانت» به مجموعه فعالیت‌هایی اطلاق می‌شود که در جهت حفظ دستاوردهای فردی و سازمانی صورت می‌گیرد. در این راستا، «صیانت در سازمان» به مجموعه اقدامات و برنامه‌هایی اشاره دارد که با هدف حراست از ظرفیت‌ها و دستاوردها و همچنین مراقبت از آسیب‌های تهدیدکننده سلامت افراد و سازمان طراحی می‌شوند. «معنویت» نیز به حالت نفسانی و ارتباط قلبی انسان با عالم معنا براساس اصول و شریعت اسلامی اشاره دارد و تمامی ابعاد وجودی انسان و شئون فردی و اجتماعی زندگی او و جامعه را در بر می‌گیرد.

«صیانت معنوی» به مجموعه‌ای از روش‌ها، فعالیت‌ها و اقداماتی گفته می‌شود که برای بهبود وضعیت روحی، افزایش ارتباط با خداوند و برخورداری از ارزش‌های عالی انسانی، همچون ایمان به خدا، احترام و تکریم دیگران، تقوا، خدمت، خوش‌بینی و صداقت، به کار می‌رود. این صیانت شامل تمرینات معنوی و تمرینات ارتباط با خداوند می‌شود و هدف اصلی آن، برجسته کردن ارزش‌های معنوی از قبیل اخلاص، ایثار، توکل و ایمان در خود و در جامعه است.

با توجه به بررسی‌های انجام‌شده در منابع مختلف، تاکنون پژوهشی مستقل با این عنوان صورت نگرفته است. با این حال، تحقیقات علمی متعددی در زمینه صیانت معنوی انجام شده است که به شرح زیر می‌باشند:

۱. پیشینه پژوهش

۱-۱. تحقیقات داخلی

تحقیقات متعددی در ایران به بررسی صیانت معنوی خانواده‌ها پرداخته‌اند که هر یک به جنبه‌ای از موضوع اشاره کرده‌اند. برای نمونه، تقوی‌پور (۱۳۹۴) در پژوهش خود با عنوان «الگوی خانواده تراز اسلامی در منظومه فکری رهبر معظم انقلاب اسلامی» به تحلیل تمامی بیانات مقام معظم رهبری در حوزه خانواده پرداخته و سه محور اصلی را شناسایی کرده است: دیدگاه‌های نظری اسلام درباره خانواده، راهکارهای عملی تحکیم خانواده و عوامل تزلزل خانواده. این پژوهش بر تدین و معنویت، به منزله عوامل اصلی ماندگاری خانواده تأکید داشته، اما به صورت مستقل به صیانت معنوی خانواده نپرداخته است (تقوی‌پور، ۱۳۹۴: ۷۸).

علاوه بر این، در پژوهش خدادادی سنگده و همکاران (۱۳۹۴)، عوامل معنوی مؤثر بر سلامت خانواده‌های نظامی با استفاده از روش کیفی و پدیدارشناسی بررسی شده است. این تحقیق شامل مصاحبه‌های عمیق با ۱۸ نظامی بود و نتایج آن، دو مقوله اصلی باورهای دینی و رفتارهای دینی را در بسترهای معنوی مؤثر بر سلامت خانواده‌ها شناسایی کرده است. مقوله باورهای دینی شامل زیرمقوله‌هایی نظیر کفایت در جهان بینی، ایمان به خیرخواهی و توسل به ائمه و بزرگان معصوم علیهم‌السلام است. همچنین رفتارهای دینی، شامل گذشت، صبوری، حضور در مراسم مذهبی و انجام فریضه‌ها هستند. این پژوهش به دنبال بررسی عوامل معنوی در حوزه صیانت معنوی خانواده‌ها است؛ بنابراین، شباهت‌هایی با پژوهش کنونی دارد، اما برخلاف آن، به صیانت فکری و اخلاقی خانواده‌ها نپرداخته است (خدادادی سنگده و همکاران، ۱۳۹۴: ۲۰).

همچنین جواهری زاده (۱۳۹۶) در پژوهش خود با عنوان «طراحی الگو، روش و ابزار مؤثر بر معنویت‌افزایی در سپاه»، به بررسی الگوی معنویت‌افزایی در سپاه پاسداران پرداخته است. این تحقیق، با هدف شناسایی نحوه طراحی الگو انجام شده و از اسناد بالادستی و منابع نظری بهره گرفته است. پژوهش به روش توصیفی و اکتشافی، شامل تحلیل ۱۶ راهبرد

و ۸ پیامد است. همچنین شرایط علی، زمینه‌ای و مداخله‌گر شناسایی شده‌اند. در نهایت، معنویت به عنوان پدیده اصلی با ابعاد و مفهوم‌های مرتبط تعریف شده و رابطه چرخشی بین دین و معنویت ترسیم گردیده است (جوهری زاده، ۱۳۹۶: ۱۵).

در پژوهشی دیگر، خلیلی و همکاران (۱۴۰۰) با عنوان «معنویت سازمانی در نیروهای مسلح، از منظر مقام معظم رهبری» به تحلیل مضامین معنویت در بیانات رهبری پرداختند. این پژوهش نشان می‌دهد که معنویت سازمانی در پنج سطح، از جمله سطح فردی و خانوادگی، قابل بررسی است. باین حال، تمرکز اصلی این پژوهش بر معنویت سازمانی بوده و به طور مستقیم، به صیانت معنوی خانواده‌ها پرداخته نشده است (خلیلی و همکاران، ۱۴۰۰: ۶۳).

در نهایت، بخشیان (۱۴۰۱) در پژوهشی با عنوان «ذائقه معنوی و راهکارهای تقویت آن»، ضمن پرداختن به معنویت، ذائقه معنوی را نیز مورد بررسی قرار داده است. به این صورت که در ضمن تبیین ارکان و مبانی معنویت، به عوامل و راهکارهای ارتقای ذائقه معنوی، عوامل معنویت‌زادای ذائقه معنوی و عوامل معنویت‌افزای معنویت سازمانی پرداخته است. عوامل معنویت‌زدا شامل ریا، تبعیت از هوای نفس، پیروی از شیطان، گناه و معصیت، و کفران نعمت است.

۲-۱. تحقیقات خارجی

پژوهش‌های بین‌المللی در زمینه صیانت معنوی، بیشتر بر جنبه‌های فردی و سلامت روانی تمرکز داشته‌اند. برای نمونه، مطالعه صفری و همکاران (۲۰۲۵) نشان می‌دهد که تقویت معنویت در خانواده‌ها می‌تواند تاب‌آوری آن‌ها را در بحران‌های اجتماعی افزایش دهد و درعین حال، تعارضات خانوادگی را کاهش و حمایت روانی را افزایش دهد (Safara et al., 2025: 4611). همچنین کتن (۲۰۲۴) در مطالعه‌ای جامع، نقش معنویت در پایداری خانواده‌ها را بررسی کرده و دریافته است خانواده‌هایی با رویکرد معنوی قوی‌تر، در مواجهه با چالش‌های اقتصادی و اجتماعی عملکرد بهتری دارند. این تحقیق پیشنهاد می‌دهد که برنامه‌های حمایتی باید به تقویت معنویت و ارزش‌های اخلاقی خانواده‌ها توجه ویژه‌ای داشته باشند (Keten, 2024: 15).

همان‌طور که در مطالب پیشین گذشت، اغلب مطالعات داخلی و خارجی بر جنبه‌های کلی معنویت در خانواده تمرکز داشته و کمتر به طراحی مدل‌های مفهومی جامع برای صیانت معنوی خانواده‌های خاص، همچون خانواده‌های پاسداران، پرداخته‌اند. همچنین شایان ذکر است که پژوهش‌های گذشته، از منظر بیانات مقام معظم رهبری انجام نشده است. از این رو، پژوهش حاضر با ارائه الگویی عملیاتی و ابزار سنجش دقیق می‌تواند خلأ موجود در این حوزه را برطرف سازد.

۲. مبانی نظری پژوهش

۲-۱. مبانی خانواده

مبانی خانواده در چارچوب اندیشه اسلامی، بر دو محور کلیدی استوار است: بخشش و پذیرش در خانواده، و کرامت و احترام در خانواده. این دو اصل، به‌منزله ستون‌های اصلی تربیت معنوی، نقشی بنیادین در صیانت از خانواده‌ها ایفا می‌کنند. در ادامه، هریک از این مبانی به تفصیل بررسی می‌شود.

۱-۱-۲. بخشش و پذیرش در خانواده

از مهم‌ترین ارکان صیانت معنوی و سلامت روانی خانواده، بخشش و پذیرش متقابل میان اعضا است. بخشش، یکی از اصول اخلاقی در آموزه‌های اسلامی، نقش مهمی در کاهش تنش‌ها و ایجاد صمیمیت در خانواده ایفا می‌کند. قرآن کریم به‌صراحت بر بخشش تأکید کرده است: «فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ» (مانده: ۱۳). این آیه نشان می‌دهد که گذشت و عفو، نه تنها در روابط اجتماعی، بلکه در خانواده نیز از ارزش‌های اساسی است که موجب افزایش انسجام میان اعضای خانواده می‌شود (طباطبایی، ۱۳۷۸، ج ۷: ۱۵۵).

از منظر روان‌شناسی، بخشش در خانواده، عاملی کلیدی در کاهش استرس و تقویت سلامت روانی اعضا است. پژوهش‌های روان‌شناختی نشان داده‌اند که خانواده‌هایی که بر اصل بخشش تأکید دارند، در مواجهه با چالش‌های زندگی، بهتر عمل می‌کنند و میزان تعارضات درونی کمتری دارند (Enright & Fitzgibbons, 2015: 62). پذیرش متقابل، به‌مثابه مکمل بخشش، نیز زمینه‌ساز تقویت روابط مثبت در خانواده است. این مفهوم، به‌معنای

پذیرش فردیت و تفاوت‌های اعضای خانواده است که درنهایت، به کاهش تعارضات و ایجاد محیطی امن برای رشد روانی و معنوی کمک می‌کند (Brown, 2018: 54).

مقام معظم رهبری نیز بر اهمیت این دو اصل در خانواده تأکید کرده‌اند و خانواده‌هایی را موفق می‌دانند که در آن‌ها اعضا با بخشش و گذشت متقابل، محیطی سالم و الهام‌بخش ایجاد کنند: «اگر گذشت در خانواده باشد، بسیاری از مشکلات حل خواهد شد؛ زیرا این خصلت، کدورت‌ها را از بین می‌برد و محبت را جایگزین می‌کند.» (خامنه‌ای، بیانات، ۲۳/۱۳۹۰/۶)

۲-۱-۲. کرامت و احترام در خانواده

اصل کرامت و احترام متقابل، یکی دیگر از مبانی مهم صیانت در خانواده است که براساس آموزه‌های دینی و اصول روان‌شناختی، یک عامل اساسی در تحکیم روابط خانوادگی شناخته می‌شود. قرآن کریم، کرامت انسانی را یکی از ویژگی‌های برجسته بشریت معرفی می‌کند: «وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ» (اسراء: ۷۰). این اصل، به ویژه در روابط خانوادگی، به معنای حفظ احترام متقابل و ارزش‌گذاری به شخصیت و دیدگاه‌های سایر اعضای خانواده است (طباطبایی، ۱۳۷۸، ج ۱۳: ۲۱۵).

کرامت و احترام متقابل در خانواده، نه تنها موجب افزایش محبت و اعتماد میان اعضا می‌شود، بلکه زمینه‌ساز ایجاد محیطی امن برای ابراز احساسات و تعاملات سازنده است. از منظر روان‌شناسی، احترام به هویت و شخصیت اعضای خانواده، تأثیر مستقیمی بر تقویت عزت نفس، کاهش اضطراب و افزایش رضایت از زندگی خانوادگی دارد (Safara, et al., 2025: 4620). در خانواده‌هایی که احترام متقابل رعایت می‌شود، تعارضات کمتری وجود دارد و فرزندان در چنین محیطی، توانایی‌های اجتماعی و عاطفی بهتری کسب می‌کنند. مقام معظم رهبری نیز در بیانات خود بر اهمیت احترام متقابل در خانواده تأکید داشته‌اند و آن را یکی از اصول کلیدی در تحکیم بنیان خانواده معرفی کرده‌اند: «احترام به یکدیگر، اولین قدم در حفظ روابط خانوادگی است. اگر احترام متقابل باشد، بسیاری از مشکلات دیگر به وجود نخواهد آمد.» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۵/۷/۱۳۸۵)

با توجه به مطالب گذشته، به نظر می‌رسد این مبانی به‌وضوح در آموزه‌های دینی بیان شده‌اند و در تحکیم بنیان خانواده‌ها مؤثرند. همچنین ابزاری قدرتمند برای مقابله با تهدیدات فرهنگی و اجتماعی و لغزش‌های معنوی قلمداد شده‌اند و به‌منزله راهکارهایی برای تقویت سلامت روانی و معنوی خانواده شناخته می‌شوند.

۲-۲. نظریه‌های صیانت

۲-۲-۱. نظریه خودکنترلی

نظریه خودکنترلی که توسط گاتفردسون و هیرشی (۱۹۹۰) معرفی شده است، به توانایی افراد در تنظیم رفتارهای خود براساس اصول اجتماعی و اخلاقی می‌پردازد. این نظریه نشان می‌دهد که افرادی با خودکنترلی بالا، کمتر به رفتارهای منفی گرایش دارند و در شرایط چالش‌برانگیز، قادر به اتخاذ تصمیمات سازگارانه‌تری هستند (Gottfredson & Hirschi, 1990: 89). در خانواده، خودکنترلی به معنای توانایی اعضا در مدیریت احساسات و اتخاذ تصمیمات آگاهانه در مواقع تنش است. والدینی که ارزش‌های اخلاقی را در فضایی محبت‌آمیز آموزش می‌دهند، می‌توانند به تقویت این مهارت در فرزندان کمک کرده و به سلامت روانی خانواده یاری رسانند (Smith et al., 2020: 64). از منظر روان‌شناسی اسلامی، خودکنترلی به معنای توانایی فرد برای مدیریت تمایلات نفسانی و پیروی از ارزش‌های الهی است. قرآن کریم در آیات متعددی بر اهمیت این مهارت تأکید کرده است؛ از جمله می‌فرماید: «قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا» (شمس: ۹)، که به پاک‌سازی نفس و کنترل تمایلات غیراخلاقی اشاره دارد. مقام معظم رهبری نیز در بیانات خود، خودکنترلی را ابزاری برای مقابله با تهاجمات فرهنگی و تهدیدات اجتماعی معرفی کرده‌اند و بر لزوم تقویت این مهارت در خانواده‌ها تأکید دارند: «خودکنترلی سپری است که افراد را در برابر انحرافات مصون نگه می‌دارد؛ خانواده‌ها باید این ارزش را در فرزندان خود تقویت کنند.» (خامنه‌ای، بیانات، ۲۰/۵/۱۳۹۵)

۲-۲-۲. نظریه کنترل اجتماعی

نظریه کنترل اجتماعی که توسط تریویس هیرشی (۱۹۶۹) مطرح شده است، بر اهمیت

روابط اجتماعی و پایبندی به هنجارها در جلوگیری از رفتارهای انحرافی تأکید دارد. این نظریه چهار عنصر کلیدی شامل دلبستگی، تعهد، مشارکت و باور را معرفی می‌کند. دلبستگی به معنای وابستگی عاطفی اعضای خانواده به یکدیگر است که هرچه بیشتر باشد، احتمال بروز رفتارهای نامناسب کاهش می‌یابد. تعهد به مسئولیت‌های خانوادگی و تلاش برای حفظ انسجام خانواده، ثبات بیشتری را به ارمغان می‌آورد (Hirschi, 1969: 65). مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی و خانوادگی، فرصتی برای انحرافات را کاهش می‌دهد و باور به ارزش‌های اخلاقی، پیوند اعضا با اصول اجتماعی را تقویت می‌کند (Gottfredson, 1990: 101). در خانواده‌های پاسداران، ترویج این عناصر می‌تواند همچون سپری در برابر تهدیدات فرهنگی عمل کند. مقام معظم رهبری نیز بر نقش خانواده در تربیت صحیح و پیشگیری از انحرافات تأکید کرده و آن را نهاد اصلی تربیتی معرفی کرده‌اند (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۰/۹/۱۵).

۳-۲-۲. نظریه خودپرهیزکاری اسلامی

نظریه خودکنترلی اسلامی یا خودپرهیزکاری، به کنترل درونی انسان‌ها اشاره دارد و از مفاهیم دینی همچون تقوا استنباط شده است. لغت «تقوا» از ماده «وقی» به معنای محافظت از خود در برابر آسیب‌ها ناشی می‌شود. همچنین تقوا به معنای ایجاد وقایه برای نفس از آنچه که بیم آن می‌رود، تعریف شده است (اصفهانی، ۱۴۱۲: ۸۸۱). این مفهوم تعاریف متعددی دارد که همگی با معنای لغوی، یعنی حفظ، هماهنگ هستند. به طور خاص، علامه طباطبایی تقوای خدای سبحان را به اطاعت از خداوند و خضوع در همه احوال توصیف می‌کند (طباطبایی، ۱۳۷۸: ۵۶۹). رعایت اوامر و نواهی الهی و عقلی، منجر به تحقق تقوا و صیانت می‌شود (جوادی آملی، ۱۳۹۸: ۳۹۴).

برتری کنترل درونی بر کنترل بیرونی نیز در این زمینه قابل توجه است. مطابق هدفی که اسلام برای انسان‌ها در نظر گرفته و با توجه به آموزه‌های دینی، کنترل درونی (تقوا) بر کنترل بیرونی (نظارت‌های اجتماعی و سازمانی) اولویت دارد. قرآن کریم ملاک اساسی ارزش‌ها را تقوا معرفی کرده و می‌فرماید: «إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ» (مانده: ۲۷)؛ تنها عاملی که

باعث قبولی اعمال انسان‌ها می‌شود، تقوای آن‌هاست. همچنین مراتب ارزش انسان‌ها براساس قرآن کریم با تقوا تعیین می‌شود: «إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ» (حجرات: ۱۳) (پناهیان، ۱۳۹۸: ۱۸). هدف نهایی دین اسلام، سعادت و کمال حقیقی انسان‌ها است که مصداق آن قرب الهی است و از طریق عبادت و بندگی خدای متعال حاصل می‌شود (غروی‌ان، ۱۳۷۹: ۹۵-۱۰۱). عبادت و بندگی خدای متعال زمانی به نحو مطلوب محقق می‌شود که انسان‌ها در همه احوال و حالات به یاد خدا باشند و مطابق دستورات الهی رفتار کنند. روشن است این هدف با نظارت‌ها و کنترل‌های بیرونی امکان تحقق ندارد و تنها زمانی محقق می‌شود که یک نیروی خودکنترلی در درون افراد وجود داشته باشد.

تقوا و خودکنترلی به دو صورت امکان تحقق دارند: نخست، حفظ خود از آلودگی‌های معاصی از طریق دوری از محیط‌های گناه‌آلود، مشابه تلاش برای حفظ سلامت جسمی در برابر بیماری‌ها؛ دوم، ایجاد حالت و قوتی در روح که مصونیت اخلاقی و روحی را فراهم می‌آورد و از آلودگی در شرایط گناه‌جلوگیری می‌کند (مطهری، بی تا: ۶۹۲). نوع اول تقوا، اگرچه مهم است، به‌عنوان مقدمه‌ای برای پیدایش ملکه تقوا تلقی می‌شود. درواقع، تقوای حقیقی همان روحیه قوی و مقدس است که خود از انسان محافظت می‌کند (همان: ۶۹۴).

نتیجه‌گیری

نظریه‌های خودکنترلی و کنترل اجتماعی، هر دو بر اهمیت نقش خانواده در تنظیم رفتار اعضا و تقویت پایبندی به ارزش‌های اجتماعی تأکید دارند. از منظر پژوهش حاضر، این نظریه‌ها چارچوبی مناسب برای طراحی الگوی صیانت معنوی خانواده پاسداران فراهم می‌کنند. تقویت خودکنترلی از طریق آموزش‌های معنوی و ایجاد دلبستگی عاطفی و تعهد میان اعضای خانواده، می‌تواند به ارتقای سلامت روانی و معنوی این خانواده‌ها کمک کند.

۳. روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از روش کیفی به‌منزله رویکرد اصلی استفاده می‌کند و تحلیل مضمون را برای درک عمیق مؤلفه‌های صیانت معنوی خانواده‌های پاسداران به کار می‌گیرد. این روش، که یکی از پرکاربردترین روش‌ها در پژوهش‌های کیفی است، به شناسایی الگوها و مفاهیم

پنهان در داده‌ها کمک می‌کند. محقق با بررسی اسناد، متون و بیانات مقام معظم رهبری، مؤلفه‌های اصلی صیانت معنوی را استخراج کرده و الگوی مفهومی دقیقی را طراحی می‌کند. تحلیل مضمون، به ویژه برای بررسی بیانات رهبری به کار گرفته شده است و مؤلفه‌هایی مانند انسجام خانوادگی و تقویت ایمان را برجسته می‌کند. این روش، به دلیل انعطاف‌پذیری و قدرت درک عمیق مفاهیم پنهان، برای موضوعات پیچیده معنوی مناسب است. به این ترتیب، پژوهشگر می‌تواند داده‌ها را به صورت کیفی تحلیل کرده و الگوهای عملیاتی استخراج کند. استفاده از این روش در پژوهش حاضر، امکان شناسایی دقیق مؤلفه‌های صیانت معنوی را فراهم کرده و به طراحی الگویی جامع کمک می‌کند.

بیانات مقام معظم رهبری، به مثابه یکی از منابع اصلی پژوهش، از طریق تحلیل مضمون کیفی مورد بررسی قرار گرفته است. مقام معظم رهبری در بیانات خود، بارها به اهمیت خانواده، معنویت و صیانت معنوی پرداخته‌اند. این بیانات، چارچوبی مفهومی برای شناسایی مؤلفه‌های اساسی صیانت معنوی فراهم می‌کنند.

فرایند تحلیل مضمون شامل مراحل زیر است:

۱. انتخاب متن‌ها: بیانات مقام معظم رهبری که به طور مستقیم یا غیرمستقیم به موضوع خانواده، معنویت و اخلاق مرتبط‌اند، گردآوری شده‌اند. این بیانات شامل خطبه‌ها، سخنرانی‌ها و سیاست‌های ابلاغی مرتبط با خانواده هستند (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۵).
۲. مضامین پایه: در این مرحله، عبارات کلیدی مانند «صیانت معنوی»، «معنویت خانواده» و «تحکیم خانواده»، به عنوان کدهای اصلی مشخص می‌شوند. برای رعایت حساسیت نظری در کدگذاری اولیه، گام بعدی نیز برداشته شد؛ به این صورت که در بخش ادبیات نظری، علاوه بر مفهوم‌شناسی کلیدواژگان، مفاهیم مشابه سازه اصلی یعنی «صیانت» هم اضافه شد. همچنین تلاش گردید به موازات این توسعه مفهومی، در کدگذاری‌ها از بیاناتی که با مفاهیم مشابه صیانت مرتبط‌اند نیز استفاده شود. از جمله این مفاهیم مشابه می‌توان به نظارت، کنترل، پیشگیری، پاسداری، تحکیم، آسیب‌شناسی و تقوا اشاره کرد.
۳. طبقه‌بندی مضامین: کدهای استخراج‌شده در قالب مضامین اصلی و فرعی مانند

«تقویت ایمان»، «انسجام خانوادگی» و «پایبندی به ارزش‌های دینی» طبقه‌بندی شدند.

۴. استخراج الگوها: در این مرحله، تلاش شد تا از یافته‌های تحلیل مضمون، یک الگوی مفهومی جامع برای صیانت معنوی خانواده‌های پاسداران ارائه شود.

۵. روش نمونه‌گیری: روش نمونه‌گیری هدفمند، به دلیل نیاز به جمع‌آوری داده‌های دقیق و عمیق درباره گروه‌های خاصی از بیانات رهبری، مناسب‌ترین گزینه برای این پژوهش است. این روش با انتخاب آگاهانه نمونه‌ها، امکان بررسی راهکارهای ارتقای معنوی خانواده‌های پاسداران را فراهم می‌آورد. در نتیجه، این روش به طراحی الگویی جامع و کاربردی کمک می‌کند.

۶. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها: تحلیل داده‌ها در پژوهش حاضر بر پایه رویکرد تحلیل کیفی انجام می‌شود و از روش تحلیل مضمون برای شناسایی و دسته‌بندی مضامین کلیدی استفاده می‌گردد. این روش امکان استخراج مفاهیم پنهان در داده‌ها و طراحی الگویی جامع برای صیانت معنوی خانواده پاسداران را فراهم می‌کند.

۷. کدگذاری داده‌ها: کدگذاری، به منزله یکی از مراحل اصلی تحلیل کیفی، شامل شناسایی و دسته‌بندی مفاهیم موجود در داده‌ها است. این فرایند در سه مرحله انجام می‌شود:

الف) کدگذاری پایه:

در این مرحله، داده‌های گردآوری شده از مصاحبه‌ها و بیانات مقام معظم رهبری به واحدهای کوچک معنایی تقسیم می‌شوند. این واحدها شامل عبارات یا جملاتی هستند که به یکی از ابعاد صیانت معنوی خانواده اشاره دارند.

ب) کدگذاری سازمان دهنده:

کدهای اولیه براساس شباهت‌ها و روابط معنایی به دسته‌های بزرگ‌تر و محوری‌تر تقسیم می‌شوند. در این پژوهش، دسته‌های محوری شامل مفاهیمی مانند «عمل صالح»، «خداپاوری»، «حفظ کانون خانواده» و «عفو و بخشش» است. این کدهای محوری، نمایانگر ساختار مفهومی صیانت معنوی خانواده هستند.

ج) کدگذاری فراگیر:

در این مرحله، کدهای محوری در قالب یک مدل مفهومی ترکیب می‌شوند که ارتباط میان مفاهیم را به صورت جامع نمایش می‌دهد. مدل نهایی چارچوبی برای طراحی ابزار سنجش صیانت معنوی ارائه می‌کند.

در این پژوهش پس از واکاوی الگوهای موجود در زمینه صیانت معنوی و ادبیات نظری مرتبط با این حوزه، الگوی صیانت معنوی براساس منظومه فکری مقام معظم رهبری و با تأکید بر روش تحلیل مضمون طراحی شد و با روش نظرسنجی از خبرگان در قالب تشکیل گروه‌های کانونی، الگوی نهایی اعتباریابی و تدوین گردید.

برخی از بیانات رهبری در مورد صیانت معنوی خانواده:

رد	منبع	گزاره منتخب	مضامین پایه
۱	بیانیه گام دوم انقلاب، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲	معنویت به معنی برجسته کردن ارزش‌های معنوی از قبیل اخلاص، ایثار، توکل و ایمان در خود و جامعه است.	اخلاص، ایثار، توکل و ایمان
۲	چهارمین مجمع بزرگ فرماندهان سپاه پاسداران، ۱۳۷۰/۰۶/۲۷	معنویت، رازنیاز با خدا، ارتباط دل‌ها با خدای متعال، هدف را خدا قرار دادن، فریب ظواهر را نخوردن، و دل‌بستگی به زروزیور دنیا و زخارف دنیا پیدا نکردن است.	راز و نیاز با خدا، ارتباط با خدای متعال، توجه به اهداف اخروی، معنویت‌گرایی، و دل‌بستگی به زروزیور دنیا و زخارف دنیا
۳	پیام امام خامنه‌ای (مدظله) به حجاج بیت‌الله الحرام ۱۴۰۱/۴/۱۷	معنویت را با ترویج سبک زندگی غربی که تهی از روح معنوی و برآمده از کوتاه‌بینی مادی است، کم‌رنگ و بی‌رسم می‌کنند.	کم‌رنگی معنویت دستاورد ترویج سبک زندگی غربی
۴	دیدار مداحان اهل بیت (علیهم‌السلام) به مناسبت سالروز میلاد خجسته حضرت فاطمه زهرا (علیها‌السلام)، ۱۳۸۲/۸/۲۵	قدر این ارتباط و اتصال قلبی و پیوند معنوی را باید بدانیم. پشتوانه ایمان ماست؛ گوهر ارزنده‌ای است که تشکیل‌دهنده هویت انسانی و اسلامی ماست. محبت را روزه‌روز بین خودمان و خانواده مطهر و معصوم اهل بیت پیغمبر و به خصوص	ارتباط و اتصال قلبی و پیوند معنوی تشکیل‌دهنده هویت انسانی و اسلامی، تقویت توسل روزافزون به اهل بیت (علیهم‌السلام)، افزایش محبت بین خود و اهل بیت (علیهم‌السلام)، و نزدیک شدن به اهل بیت (علیهم‌السلام)

	فاطمه زهرا <small>علیها السلام</small> بیشتر کنیم و همچنین خودمان را با اطاعت خدا به آن‌ها نزدیک نماییم.		
توجه به معنویت در ساحت‌ها و ابعاد مختلف زندگی؛ از جمله در بُعد علمی، حفظ و صیانت معنوی در هنگامه تحصیل علم، سجده شکر، دعا و توسل به درگاه الهی و استمداد از نماز در مشکلات علمی	این خیلی مهم است؛ عنصر معنویت. دانشمند برجسته مرکز رویان، وقتی به یک پیشرفت علمی دست پیدا می‌کند، سجده شکر می‌کند. ... ببینید، در محیط علمی، محیط کار هسته‌ای، سجده، دعا، نماز! حضور بسیجی، معنویت را با خودش می‌برد در بخش‌های مختلف.	بیانات امام خامنه‌ای در دیدار بسیجیان به مناسبت هفته بسیج مستضعفان ۱۴۰۱/۹/۵	۵
کانون معنویت بنیان خانواده، افزایش محبت و عاطفه، افزایش صفا و صمیمیت، و استحکام خانواده	باید بنیان خانواده را محکم، و نخستین و اصلی‌ترین پرورشگاه آدمی را کانون محبت، صفا، عاطفه و معنویت کنیم.	بیانات مقام معظم رهبری در مجمع عمومی سازمان ملل، ۱۳۶۶/۶/۳۱	۶
تبعیت از سیره کلامی اهل بیت <small>علیهم السلام</small> پیروی از سیره رفتاری اهل بیت <small>علیهم السلام</small>	بنابراین، این نکته اول درباره شخصیت حضرت زینب که خلاصه‌اش این است که زینب کبری <small>علیها السلام</small> با رفتار خود و با بیانات خود، ظرفیت معنوی و عقلانی جنس زن را نشان داد. جوری حرف می‌زند مثل اینکه امیرالمؤمنین دارد حرف می‌زند، جوری می‌ایستد مثل اینکه پیغمبر در مقابل کفار می‌ایستد؛ این ظرفیت زن است.	بیانات در دیدار با پرستاران و خانواده شهدای سلامت، ۱۴۰۰/۹/۲۱	۷
تهی از معنویت، انحراف از زندگی صالحانه، جدا کردن حساب معنویت از زندگی و بحران‌های خانوادگی	زندگی تهی از معنویت، عامل انحراف از خط مستقیم، حیات طیبه و زندگی صالحانه خواهد بود و جدا کردن حساب معنویت از زندگی، عامل سقوط، اضطراب، بحران‌های خانوادگی و مشکلات فراوانی خواهد	بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با فرماندهان گردان‌های عاشورا، ۱۳۷۱/۴/۲۲	۸

	شد.		
ورود معنویت در زندگی و رهایی از بحران‌ها	زندگی امروز انسان، محتاج ورود معنویت است تا از بحران‌هایی که آن را فراگرفته، رهایی یابد.	بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با کارگزاران نظام، ۱۳۷۲/۱۰/۲	۹
اخلاص‌گرایی، تکلیف‌مداری، اعتقاد به عالم ملکوت و ماورا، اراده و مشیت الهی در امور، دوری از گناه (تهمت، غیبت، بدگمانی و بددلی)، اخلاق‌مداری، فداکاری، توکل، حسن ظن و امیدواری، تضرع و خشوع و استمداد از پروردگار، نداشتن غرور، انتقادپذیری و بی‌عیب فرض نکردن خویش.	امام خمینی <small>علیه السلام</small> مظهر معنویت هستند و مهم‌ترین شاخص‌های معنویت را می‌توان اخلاص‌گرایی، تکلیف‌مداری، اعتقاد به عالم ملکوت و ماورا، اراده و مشیت الهی در امور، دوری از گناهان (تهمت، غیبت، بدگمانی و بددلی)، اخلاق‌مداری، فداکاری، توکل، حسن ظن و استمداد از پروردگار، نداشتن غرور، انتقادپذیری و بی‌عیب فرض نکردن خویش برشمرد.	بیانات مقام معظم رهبری در مراسم بیست‌ودومین سالگرد رحلت امام خمینی <small>علیه السلام</small> ۱۳۹۰/۳/۱۴	۱۰
نورانیت الهی از عوامل مؤثر بر صیانت معنوی، مطالعه وصیت‌نامه شهدا از عوامل مؤثر بر صیانت معنوی، مجذوب شدن دل‌ها به سوی خداوند از پیامدهای صیانت معنوی، شکست‌ناپذیری از قدرت‌های مادی از نتایج صیانت معنوی	... واقعاً از این وصیت‌نامه‌ها درس می‌گیریم. اینجا معلوم می‌شود که درس و علم و علم الهی، بیش از آنچه که به ظواهر و قالب‌های رسمی وابسته باشد، به حکمت معنوی که ناشی از نورانیت الهی است، وابسته است. ... وقتی معنویت هست، دل‌ها مجذوب آن می‌شود؛ وقتی دل‌ها مجذوب شد، نیروها به دنبال دل‌ها و اراده‌ها حرکت می‌کند.	چهارمین مجمع بزرگ فرماندهان و مسئولان دفاتر نمایندگی ولی‌فقیه در سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، ۱۳۷۰/۱۶/۲۷	۱۱
اثرگذاری صیانت معنوی در زندگی روزمره	امکان ندارد بتوانید نقش معنویات را از زندگی بشر حذف کنید؛ چون عوامل معنوی، در زندگی بسیار اثرگذارند.	بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۸۲/۷/۱۲	۱۲
اخلاق، دوری از گناه، دوری	بخش مهمی از معنویت در اسلام،	تعالی معنوی در کلام	۱۳

<p>از تهمت، دوری از سوءظن، دوری از غیبت، دوری از بددلی و دوری از جداسازی دل‌ها از یکدیگر، موجد صیانت معنوی می‌شود</p>	<p>عبارت است از: اخلاق، دوری از گناه، دوری از تهمت، دوری از سوءظن، دوری از غیبت، دوری از بددلی و دوری از جداسازی دل‌ها از یکدیگر.</p>	<p>رهبری، ۱۳۹۲: ۷۷</p>	
<p>رشد معنوی در خانواده، کاشتن بذر ایمان در دل فرزندان و محوریت مادر در تربیت دینی فرزندان</p>	<p>افشاننده بذر ایمان در دل‌ها، مادرها هستند که فرزند را مؤمن بار می‌آورند. «ایمان» درس نیست که آدم به یکی درس بدهد یاد بگیرد. ایمان یک رویش است، یک رشد معنوی است که بذرافشانی لازم دارد. این بذرافشانی به‌وسیله مادر انجام می‌گیرد و مادر این کار را می‌کند؛ اخلاق را همین‌طور. بنابراین، نقش [او] فوق‌العاده است.</p>	<p>بیانات امام خامنه‌ای در دیدار با اقشار مختلف بانوان، ۱۴۰۱/۱۰/۱۴</p>	<p>۱۴</p>

۴. یافته‌های پژوهش

۴-۱. مدل مفهومی صیانت معنوی

مدل مفهومی صیانت معنوی براساس بیانات مقام معظم رهبری طراحی شده و شامل مجموعه‌ای از روش‌ها و فعالیت‌ها برای بهبود وضعیت روحی و افزایش ارتباط با خداوند است. بیانات رهبر معظم انقلاب در جمع خانواده‌های پاسداران ۲۳۰ صفحه و در سایر دیدارها حدود ۱۳۰۰ صفحه بوده است. از این رو، با واکاوی تحلیل و محتوای بیش از ۱۵۰۰ صفحه از این بیانات و کدگذاری آن‌ها با روش تحلیل مضمون، گزاره‌های منتخب استخراج شد. پس از آن، مضامین پایه از محتوای گزاره‌های منتخب استنباط و در مجموع، ۴۳۰ مضمون پایه استخراج گردید. از این مضامین پایه، ۸۳ مضمون سازمان‌دهنده استنباط شد. بررسی اسناد پژوهشی حاکی از آن است که از نگاه مقام معظم رهبری، صیانت معنویت به منزله عامل فلاح و رستگاری فرد و جامعه معرفی شده است. همچنین ایشان تأکید دارند که معنویت، زندگی را هدف‌دار می‌کند و احساس امنیت را به ارمغان می‌آورد. از این رو، صیانت معنوی نه تنها به افزایش کیفیت زندگی فردی می‌انجامد، بلکه به تقویت بنیان‌های

اجتماعی و فرهنگی نیز کمک می‌کند. در ادامه، بخشی از مضامین پایه، سازمان‌دهنده و فراگیر برگرفته از بیانات رهبری ارائه شده است.

مضمون فراگیر	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون پایه
ارتباط با خدا	ایمان به خدا	ایمان به وعده الهی، ایمان به درستی راه خود، ایمان به خدا، رازونیز با خدا، ارتباط دل‌ها با خدای متعال، کسب رضایت پروردگار، انجام مأموریت و مسئولیت برای رضای خداوند
	انس با عبادات	بهره‌گیری از ماه‌های معنوی، التزام به نافله شب و سحرخیزی، دعا و توسل به درگاه الهی، عمل به دستورات تشریعی، تسلیم امر خدا، نماز و دعا و روزه‌داری، نماز اول وقت و نماز با جماعت
	التزام عملی به اعتقادات دینی	انگیزه الهی در انجام مسئولیت‌ها، اخلاص، واگذاری نتیجه امور به خداوند، اعتقاد به قدرت الهی در امور، حسن ظن به خدا، توجه به ظرفیت تربیتی سختی‌ها در زندگی و اعتقاد به گره‌گشا بودن عنایت خداوند در مشکلات
	توسل	حفظ و حراست معنویت، جلوگیری از سایش معنوی و بازسازی معنوی و اعتقادی
ارتباط با خود	سجایای اخلاقی	روحیه شکرگزاری و قدردانی در زندگی، عفت کلامی زن در مواجهه با نامحرم، حسن ظن و امیدواری در زندگی، انتقادپذیری و عدم اختلاط محرم و نامحرم
	شناخت احکام فردی دین	رشد علمی، ارتقای آگاهی، افزایش بصیرت سیاسی، تقویت نگرش عرفانی در زندگی، اعتقاد راسخ به عالم ملکوت و توجه به اراده و مشیت الهی
ارتباط با خانواده	توجه به مرزهای خانواده	رعایت حجاب اعضای خانواده، ترک فعل منافی با عفت و معنویت در خانواده، پرهیز از اختلاط با نامحرم در محیط کار، حفظ احترام و عفت کلامی اعضای خانواده در ارتباط با یکدیگر، حراست از دین‌داری خانواده، توجه به سبک زندگی اسلامی، عدم تأثیرپذیری از سبک زندگی غربی و هویت‌مندی خانواده
	غنی‌سازی روابط زوجین	توجه به حفظ و پایداری حریم‌های زوجیت، توجه به همسررداری مطلوب، عدم پیروی از هوای نفس در برخوردهای زوجین، توجه به تعادل بین وظایف خانوادگی و شغلی، صمیمیت بین اعضای خانواده، انسجام درونی اعضای خانواده و تأکید بر ارزش و اهمیت خانه‌داری مادر

انواع راهکار	راهکار
راهکار فردی	تقویت فضایل اخلاقی
	دوری از رذایل اخلاقی
راهکار خانوادگی	اهتمام به تربیت دینی فرزندان
	اهتمام به تربیت معنوی فرزندان
	حفظ حجاب در خانواده
	اهتمام به ایفای نقش جنسیتی همسران در خانواده
	حفظ جایگاه و حریم افراد در خانواده
	افزایش معنویت اعضای خانواده
	اهتمام به سبک زندگی اسلامی
	حفظ کانون گرم خانواده
راهکارهای اجتماعی	اهتمام به مسئولیت‌پذیری اجتماعی
	تأکید بر هشیاری اجتماعی
راهکارهای تربیتی	توجه به سجایای اخلاقی
	عدم پیروی از هواهای نفسانی
	یاد خدا
	توسل به اهل بیت <small>علیهم‌السلام</small>
	پایبندی به امور عبادی و ادعیه
راهکارهای فرهنگی	تقویت فرهنگ ایثار و شهادت

راهکارها

برای غلبه بر موانع و تقویت صیانت معنوی، راهکارهای زیر پیشنهاد می‌شود:

۱. راهکارهای فردی

- تقویت فضایل اخلاقی: طراحی برنامه‌های آموزشی متمرکز بر تقویت ایمان، حیا و عفاف و ارزش‌های معنوی، می‌تواند به توانمندسازی خانواده‌ها کمک کند (خدادادی سنگده، ۱۳۹۴: ۸۵). همچنین پرورش فضایل اخلاقی، به منزله یکی از بنیادهای شخصیت سالم در فرهنگ اسلامی و تربیتی، نه تنها به رشد فردی کمک می‌کنند، بلکه به شکوفایی خانواده و سازمان نیز می‌انجامد (آقابخشی و افشاری راد، ۱۳۸۷: ۴۵).
- دوری از رذایل اخلاقی: اجتناب از رذایل اخلاقی نه تنها به بهبود سلامت فردی کمک

می‌کند، بلکه موجب تقویت روابط اجتماعی نیز می‌شود. ازاین‌رو، تقویت فضایل و عمل صالح خانواده‌های پاسداران، بستری مناسب برای توجه بیشتر به مسائل معنوی فراهم می‌کند (آوتویت و باتامور، ۱۳۹۲: ۷۸).

۲. راهکارهای خانوادگی

- توجه به تربیت دینی فرزندان: تربیت دینی فرزندان از جمله وظایف کلیدی والدین، به شکل‌گیری شخصیت مذهبی و اخلاقی آن‌ها کمک می‌کند (ابراهیمی فر، ۱۳۸۱: ۳۲).

- توجه به تربیت معنوی فرزندان: تربیت معنوی فرزندان به ایجاد پیوند عمیق‌تری با خداوند و اصول اخلاقی منجر می‌شود که در متون دینی به آن تأکید شده است (جوادی آملی و عابدینی، ۱۳۸۸: ۱۲۰).

- حفظ حجاب در خانواده: حجاب، به عنوان یک ارزش فرهنگی و دینی، نقش حیاتی در محافظت از حریم خانواده و تقویت روابط درون خانوادگی ایفا می‌کند (احمدی و بیگدلی، ۱۳۸۶: ۵۰).

- توجه به ایفای نقش جنسیتی همسران: انجام نقش‌های صحیح جنسیتی در خانواده، به توازن و هماهنگی در روابط خانوادگی کمک می‌کند و این موضوع در متون اسلامی موردبررسی قرار گرفته است (ری‌شهری و پسندیده، ۱۳۸۷: ۴۵).

- حفظ جایگاه و حریم افراد در خانواده: تأمین حریم افراد در خانواده به ایجاد امنیت روانی و عاطفی برای اعضا کمک می‌کند، که این موضوع در متون دینی و اجتماعی به‌وضوح ذکر شده است (فجری و فجری، ۱۳۹۶: ۷۰).

- افزایش معنویت اعضای خانواده: معنویت در خانواده‌ها، به تقویت روابط عاطفی و روحی اعضای یاری می‌رساند و در متون اسلامی به اهمیت آن اشاره شده است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱: ۲۵).

- توجه به سبک زندگی اسلامی: سبک زندگی اسلامی، به عنوان یک الگوی جامع برای زندگی خانوادگی، به تقویت ارزش‌ها و اصول اخلاقی در خانواده کمک می‌کند (پناهیان، ۱۳۹۸: ۱۱۲). یکی از ابزارهایی که می‌تواند بستر تحقق این هدف مهم را فراهم سازد، رسانه

است. مقام معظم رهبری با توجه به اهمیت رسانه‌ها در مقابله با تهاجم فرهنگی، تأکید می‌کنند که رسانه‌ها باید به‌عنوان ابزاری برای ترویج ارزش‌های اسلامی و مقابله با تهدیدات فرهنگی مورد استفاده قرار گیرند؛ به طوری که در این باره فرمودند: «رسانه‌های ما باید ارزش‌های دینی را به جذاب‌ترین شکل ممکن منتقل کنند.» (خامنه‌ای، بیانات، ۱۴/۳/۱۳۹۰)

- حفظ کانون گرم خانواده: حفظ کانون گرم خانواده، به‌عنوان یک اصل اساسی در تربیت فرزندان، نقش مهمی در شکل‌گیری شخصیت آنان ایفا می‌کند. این فضاهای محبت‌آمیز به تقویت صیانت معنوی خانواده کمک می‌کنند و از طریق ایجاد روابط عاطفی سالم، امنیت روانی و اخلاقی اعضا را تضمین می‌نمایند. (طباطبایی، ۱۳۷۸: ۶۰).

۳. راهکارهای اجتماعی

- توجه به مسئولیت‌پذیری اجتماعی: مسئولیت‌پذیری اجتماعی، به‌عنوان یک عامل تأثیرگذار، با تشویق افراد به مشارکت فعال و مسئولانه در امور جامعه، به ارتقای ارزش‌های اخلاقی کمک می‌کند. این ارزش‌ها، در نهایت به تقویت صیانت معنوی افراد، خانواده‌ها و بهبود روابط خانوادگی در اجتماع منجر می‌شوند (بستان و دیگران، ۱۳۹۰: ۳۵).

- تأکید بر هشیاری اجتماعی: هشیاری اجتماعی به افراد کمک می‌کند تا نسبت به مسائل اجتماعی آگاه‌تر شوند و در تصمیم‌گیری‌های خود دقت بیشتری داشته باشند (گیدنز و ساتن، ۱۴۰۰: ۸۸).

۴. راهکارهای تربیتی

- توجه به سجایای اخلاقی: توجه به سجایای اخلاقی در تربیت فرزندان، به شکل‌گیری شخصیت سالم و متعادل در آن‌ها یاری می‌رساند (علی‌گلی و ساجدی، ۱۳۹۴: ۴۵).

- عدم پیروی از هواهای نفسانی: پرهیز از هواهای نفسانی از جمله اصول اخلاقی است که موجب تقویت اراده و تصمیم‌گیری صحیح در زندگی می‌شود (احمدی و دیگران، ۱۳۹۱: ۲۹).

- یاد خدا: یاد خدا، عامل کلیدی در افزایش آرامش و معنویت در زندگی محسوب شده و در آیات و روایات به‌وضوح تأکید شده است (جوادی آملی، ۱۳۹۸: ۱۵۰).

- توسل به اهل بیت علیهم‌السلام: توسل به اهل بیت علیهم‌السلام، به عنوان یک روش معنوی، به تقویت ارتباط با خداوند و افزایش معنویت کمک می‌کند (بحرانی، ۱۴۱۵: ۷۸).

- پایبندی به امور عبادی و ادعیه: توجه و اهتمام به انجام فرایض و ارتباط با ادعیه و امور عبادی، موجب تقویت ارتباط با خداوند و افزایش معنویت در خانواده می‌شود (طباطبایی، ۱۳۷۴: ۹۰).

۵. راهکارهای فرهنگی

- تقویت فرهنگ ایثار و شهادت: ترویج فرهنگ ایثار و شهادت، به عنوان یک ارزش دینی در جامعه اسلامی، موجب تقویت روحیه فداکاری و همبستگی اجتماعی می‌شود. این روحیه فداکاری و همبستگی، حس مسئولیت‌پذیری و حمایت متقابل را در خانواده‌ها تقویت می‌کند که در نتیجه، به تقویت صیانت معنوی خانواده‌ها و ایجاد محیطی سالم و حمایتگر برای رشد عاطفی و اخلاقی اعضا منجر می‌شود (حشمتیان، ۱۳۹۱: ۱۵).

نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که صیانت معنوی خانواده‌های پاسداران طبق فرمایش مقام معظم رهبری، مفهومی چندبعدی است که از مفاهیمی تشکیل شده است: ۱. «باورهای معنوی»، ۲. «سجایای اخلاقی»، ۳. «تفکیک نقش‌های جنسیتی»، ۴. «تربیت دینی فرزندان»، ۵. «بصیرت و هوشیاری در عرصه اجتماعی»، ۶. «استفاده بهینه از رسانه»، ۷. «آموزش»، ۸. «ازدواج آسان» و ۹. «توجه به احکام اسلامی».

از این رو، براساس منظومه فکری مقام معظم رهبری، صیانت معنوی خانواده‌ها در ابعاد مختلف قابل تحقق است. از مهم‌ترین این ابعاد می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

- توجه به فرهنگ جهاد و ایثار: مقام معظم رهبری تأکید دارند که فرهنگ جهاد و ایثار باید در خانواده‌ها نهادینه شود. خانواده‌هایی که این فرهنگ را در خود پرورش دهند، در برابر سختی‌ها و مشکلات مقاوم خواهند بود و از ارزش‌های خود دفاع خواهند کرد.
- تقویت معنویت از طریق عبادات: انجام فرایض دینی، مانند نماز، روزه و دعا، نقش مؤثری در تقویت معنویت خانواده‌ها دارد. رهبر معظم انقلاب بر نقش خانواده در

گسترش معنویت و عبادت تأکید ویژه دارند و آن را عامل اصلی آرامش روانی و تربیت صحیح فرزندان می‌دانند.

- تحکیم بنیان خانواده براساس صبر و مقاومت: یکی از راهبردهای کلیدی مقام معظم رهبری، ترویج فرهنگ صبر و مقاومت در خانواده است. ایشان معتقدند که خانواده‌ها باید در برابر مشکلات و چالش‌ها صبور باشند و با توکل بر خدا، مسیر رشد و تعالی را طی کنند.

- پرهیز از فرهنگ بی‌هویتی غربی: رهبر معظم انقلاب همواره نسبت به نفوذ فرهنگ غرب و بی‌هویتی هشدار داده‌اند. خانواده‌ها باید در برابر این تهدیدات هوشیار باشند و با تقویت هویت اسلامی و ایرانی خود، از انحرافات جلوگیری کنند. در واقع، معنویت، روح و قلب خانواده را تقویت کرده و از پوچی و بی‌هویتی جلوگیری می‌کند.

همچنین نتایج تحقیق بیان می‌کند که مواردی از جمله یاد خدا، عدم پیروی از هوای نفس، تقویت فرهنگ ایثار و شهادت، و حفظ کانون خانواده را می‌توان از راهکارهای ارتقای معنویت برشمرد. در صورت تحقق این راهکارها، نتایجی از جمله افزایش معرفت، افزایش محبت و ارتقای باورهای دینی در خانواده انتظار می‌رود. این نتایج با بسیاری از پژوهش‌های قبلی، همچون پژوهش تقوی پور (۱۳۹۴)، خدادادی سنگده و همکاران (۱۳۹۴)، صفری و همکاران (۲۰۲۵)، و کتن (۲۰۲۴)، هم‌خوانی دارد و در برخی ابعاد، به توسعه نظری و کاربردی موضوع کمک کرده است. صیانت معنوی خانواده از طریق تقویت ایمان، انسجام خانوادگی و تربیت اخلاقی تحقق می‌یابد. خانواده‌هایی که ارزش‌های دینی را محور زندگی خود قرار می‌دهند، انسجام بیشتری دارند و توانایی مقابله با چالش‌ها را افزایش می‌دهند. همچنین احترام متقابل و کرامت انسانی از ارکان اصلی این صیانت محسوب می‌شوند که به کاهش فشارهای روانی و اجتماعی کمک می‌کند.

کتابنامه

- الوانی، مهدی (۱۳۸۹). مدیریت عمومی. چاپ سوم. تهران، نشر نی.
- خامنه‌ای، سیدعلی، بیانات، دسترسی در پایگاه اینترنتی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای، به نشانی: farsi.khamenei.ir
- طباطبائی، سیدمحمدحسین. ۱۳۷۸. ترجمه تفسیر المیزان، ج ۱۳، ترجمه سیدمحمدباقر موسوی همدانی. قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، دفتر انتشارات اسلامی.
- عبادوش، سعید، و عتیق، مهدی (۱۳۹۵). مطالعه ویژگی‌های شخصیتی بزهکاران با استفاده از نظریه آیزنک. (مطالعه موردی شهر ماهشهر)، رویکرد های نوین در روانشناسی، دوره اول، بهار ۱۳۹۵، شماره ۱، ۱-۱۷.
- علی بن الحسین علیه السلام (۱۳۹۳). ترجمه و شرح صحیفه کامله سجادیه. (علینقی فیض الاسلام اصفهانی، مترجم). قم، فقیه.
- علی گلی، جعفر، و ساجدی، ابوالفضل (۱۳۹۴). رشد خلاقیت و شاخص های آن در روانشناسی و اسلام. قم، انتشارات مؤسسه امام خمینی علیه السلام.
- علی گلی، جعفر، و صفورائی پاریزی، محمد مهدی (۱۳۹۸). نیاز بنیادین انسان به پذیرش و منابع تأمین این نیاز از نگاه قرآن کریم. پژوهش‌های روان‌شناسی اسلامی، زمستان ۱۳۹۸، شماره ۲، ۷-۳۴.
- غرویان، محسن (۱۳۷۹). فلسفه اخلاق. قم، پیک جلال.
- کاملی، بهروز (۱۳۹۹). تفکر و خلاقیت. قم، زمزم هدایت.
- کرپیندورف، کلوس (۱۴۰۲). تحلیل محتوا: مبانی روش‌شناسی. (هوشنگ ناییبی، مترجم). تهران، نشر نی.
- کلاکی، حسن (۱۳۹۹). وضعیت‌شناسی فرهنگ دینی کارکنان وظیفه‌ناجا و راهبردهای ارتقای آن. قم، انتشارات زمزم هدایت، پژوهشگاه علوم انسانی اسلامی امام صادق علیه السلام
- کلانتری، ابراهیم (۱۳۸۶). تفکر و منابع آن از دیدگاه قرآن کریم. اندیشه نوین دینی، جلد ۳، (۱۱)، ۲۳-۴۷.
- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۰۷). اصول کافی. جلد ۸، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
- گیدنز، آنتونی، و ساتن، فیلیپ (۱۴۰۰). کتاب جامعه‌شناسی. (حسن چاوشیان، مترجم). چاپ هشتم. تهران، انتشارات علمی.
- مجلس آرا، احمد، نقشینه، نادر، و فهیم‌نیا، فاطمه (۱۴۰۰). ارائه الگوی تحلیل بازخورد متنی کاربران در شبکه‌های اجتماعی در مواجهه با رویدادها و کنش‌های محیطی. تعامل انسان و اطلاعات، جلد ۳۰، (۸)، ۱۲-۲۴.

- مطهری، مرتضی (۱۳۷۶). مجموعه آثار شهید مطهری، جلد ۳، تهران، صدرا.
- مطهری، مرتضی (۱۳۸۷). آشنایی با علوم اسلامی (منطق و فلسفه). جلد ۳. تهران، انتشارات صدرا.
- مطهری، مرتضی (بی‌تا). ده گفتار. تهران: صدرا.
- معین، محمد (۱۳۶۳). فرهنگ فارسی معین. تهران، امیرکبیر.
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۱). تفسیر نمونه. جلد ۱. تهران، دارالکتب الاسلامیه.
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۴). تفسیر نمونه. جلد ۱. تهران، دارالکتب الاسلامیه.
- مهندی، محمد محسن (۱۳۹۸). تبیین مبانی و راهکارهای تحکیم خانواده کارکنان آجا با تأکید بر اندیشه‌های مقام معظم رهبری. قم، پژوهشگاه علوم انسانی اسلامی امام صادق علیه السلام.
- موتابی، فرشته، و فتی، لادن (۱۳۹۷). راه و رسم درمانگری در نظریه شناختی رفتاری. تهران، دانژه.
- مولوی، عیسی (۱۳۹۹). الگوی رفتاری امام خمینی علیه السلام در مواجهه با جریان‌های سیاسی. پایان نامه دکتری. قم، دانشگاه معارف اسلامی.
- نیک‌منش، ابراهیم (۱۳۹۱). الگوی مفهومی، پیش‌نیاز طراحی الگوی اسلامی-ایرانی خانواده. تهران، الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت.
- نیک‌نشان، شقایق، نوروزی، رضاعلی، و نصر اصفهانی، احمد رضا (۱۳۸۹). تحلیلی بر رویکردهای روایی در پژوهش کیفی. روش‌شناسی علوم انسانی، جلد ۶۲، (۱۶)، ۱۴۱-۱۶۰.
- هومن، حیدرعلی (۱۳۶۶). پایه‌های پژوهش در علوم رفتاری: شناخت روش علمی. تهران، دیبا.
- هومن، حیدرعلی (۱۳۸۹). راهنمای عملی پژوهش‌های کیفی. تهران، سمت.
- هومن، حیدرعلی (۱۳۹۱). شناخت روش علمی در علوم رفتاری. تهران، سمت.
- یانگ، جفری، کلوסקو، زانت، و ویشار، مارجوری (۱۴۰۲). طرح‌واره درمانی (راهنمای کاربردی برای متخصصین بالینی). (حسن حمیدپور و زهرا اندوز، مترجمان). تهران، ارجمند.
- Keten Ediş, E., & Kurtgöz, A. (2024). The Role of Spirituality for Coping with Cancer and the Spiritual Care Needs of Women with Breast Cancer and their Family Caregivers in Turkey: A Qualitative Study. *Journal of Religion and Health*, 63(2), 1-15.
- Safara, M., Haghighi, H., Heidari, A., Saeedi, Z., Jafari Doudaran, P. and Tayarani Rad, A. (2025). The Role of Spirituality in the Psychological Well-being of Infertile Women through Mediation of Emotion Regulation: A Predictive Correlational Study. *Journal of Midwifery and Reproductive Health*, 13(1), 4611-4621.